

การวิจัยและพัฒนาระบบเศรษฐกิจ

สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

ของหมู่บ้านเทพประทาน จังหวัดนครนายก

Research and Development on Economic,

Social, Cultural and Political System

of Theppratatan Village, Nakhon Nayok Province

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ของหมู่บ้านเทพประทาน จังหวัดนครนายก” นี้ ได้เริ่มดำเนินงานโครงการมาตั้งแต่ มกราคม พ.ศ. 2548 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้นักวิจัย นักพัฒนา และชาวบ้านเข้ามาร่วมศึกษาสภาพความเป็นจริงและสภาพปัญหาของระบบเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและการเมืองของหมู่บ้านเทพประทานว่ามีลักษณะที่แท้จริงเป็นอย่างไร และเพื่อที่จะนำเอาผลของการวิจัยมาใช้ในการวางแผนพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการพัฒนา ในตัวบุคคล ในชุมชน ทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง จนนำไปสู่การเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

การวิจัยและพัฒนานี้จึงใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) ผลการวิจัยพบว่า จากการใช้แนวทางของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วม ทำให้ นักวิจัย นักพัฒนา และชาวบ้านได้เรียนรู้และเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริง สภาพปัญหาของระบบเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและระบบการเมืองของหมู่บ้านเทพประทาน อย่างแท้จริง จนนำมาซึ่งการกำหนดวิสัยทัศน์ และทิศทางในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยได้ดำเนินการให้มีการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรต่างๆ เช่น มีการจัดตั้งสภาผู้นำชุมชนเข้ามาขับเคลื่อนในการพัฒนา จัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาชุมชน จัดทำแผนชีวิตชุมชน จัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน การรวมกลุ่มอาชีพเพื่อการผลิต จัดตั้งคณะกรรมการประสานงานชุมชนเพื่อพิทักษ์ครอบครัว เด็ก และเยาวชน กิจกรรมชุมชนปลอดยาเสพติด กิจกรรมเวทีประชาธิปไตย กองทุนแม่ของแผ่นดิน กิจกรรมการช่วยเหลือผู้ยากจนและผู้ด้อยโอกาส ผลการดำเนินกิจกรรมเป็นที่น่าพึงพอใจแต่ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ คาดว่าอาจจะต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี ในการปรับเปลี่ยนชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้และพึ่งพาตนเองได้ โดยมีปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญคือ ความแตกแยกในกลุ่มผู้นำของหมู่บ้าน การขาดแคลนทุนและทรัพยากรในการผลิตที่เป็นของตนเอง ความเสื่อมโทรมทางสังคมที่ฝังรากลึก มีความยากลำบากในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและทัศนคติ บนสามัญสำนึกของการพึ่งตนเองของหมู่บ้าน ส่วนราชการยังมีทัศนคติและค่านิยมแบบเดิมในการทำงานกับชุมชน

Abstract

This research started in January 2005. The major objective of the project was to provide the opportunities for researchers, developers, and Theppratan Villagers to study an economic, social, cultural and political system of Theppratan Village in Nakon-Nayok. The other objective was to use the result of the study to develop and bring about a strong and self - reliant community of the village.

The use of a participatory action research method for this study allowed the developers researchers, the developers, and the villagers to thoroughly understand the system within the Theppratan Village. The insight of the whole system helped these people find ways to develop the village. Different groups and organizations were established such as a community leader chamber, a research and development center, a community bank, a career group for better productivity, a committee for family and children protection, drug-free activities, and so on. The consequences of these activities were satisfactory. However, to make this village an independent community of knowledge, it will take at least five years. Such obstacles as conflicts among the leaders and the lack of resources become major problems for the villagers to change their values and attitudes to be self - reliant. Additionally, the conservative attitudes of the government sector toward working with the community also have not changed.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในห้วงเกือบห้าทศวรรษที่ผ่านมา รัฐบาลทุกรัฐบาลของประเทศไทย ได้นำพาประเทศเข้าสู่แนวทางการพัฒนาตามกระแสหลัก ที่มุ่งไปสู่การปรับเปลี่ยนและนำพาประเทศไปเป็นประเทศอุตสาหกรรม โดยเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศ และกระตุ้นให้ประชากรของประเทศที่อยู่ในภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ มุ่งให้มีการผลิตเพื่อการค้า และเพิ่มปริมาณผลผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนไปสู่ความทันสมัย แผนการพัฒนาประเทศส่วนใหญ่จึงมีแผนงานและโครงการต่างๆ ในลักษณะที่เป็นนโยบายจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top-down Policy) แผนงานและโครงการต่างๆ เหล่านี้ จึงไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชน ในวิถีชีวิตที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง การพัฒนาในแนวนี้ได้ละเลยการให้ความสำคัญแก่ชุมชน ในฐานะองค์กรทางสังคมที่คนในภาคเกษตรกรรม และผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่ของประเทศดำรงชีวิตอยู่ และเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่จะสร้างความมั่นคงปลอดภัยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้กับผู้คนที่ยังอาศัยอยู่ในชุมชน ทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีอยู่มากมายในชนบทถูกนำมาใช้ในเมืองเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ ผลที่ตามมาจากระบวนการพัฒนาตามกระแสดังกล่าว ทำให้ชุมชนต่างๆ ต้องพึ่งพาสังคมภายนอกเกือบทั้งสิ้น ธรรมชาติถูกทำลาย ชุมชนชนบทส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในภาวะที่อ่อนแอ เป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่ ชุมชนไม่สามารถให้หลักประกันกับสมาชิกของชุมชนในเรื่องของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองในท้องถิ่น ดังเช่น การที่คนในชนบทจำนวนมากไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพยากรใน

การผลิต จากเดิมที่เคยมีทรัพยากรเป็นของตนเอง กลับต้องกลายมาเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูก มีการอพยพแรงงานเข้ามาหากินในเมือง หรือไปหางานทำยังต่างประเทศ การขาดอำนาจต่อรองในการขายสินค้าที่ผลิตได้

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ชุมชนชนบทจำนวนมากได้ถูกกระแสของการพัฒนาพัดพา ให้ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ แต่ยังมีชุมชนจำนวนหนึ่งสามารถปรับตัว และกำหนดทิศทางและทางเลือกในการพัฒนาตนเอง แทนการปล่อยตัวเองไปตามแนวทางการพัฒนาที่ถูกกำหนดจากภายนอกชุมชน เช่น หมู่บ้านไม้เรียง ตำบลไม้เรียง อำเภอกาบัง จังหวัดนครศรีธรรมราช หมู่บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช หมู่บ้านกุดชุม ตำบลกุดชุม อำเภอชุม จังหวัดยโสธร หมู่บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง หมู่บ้านทุ่งกระโปรง ตำบลป่าชะอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้ได้สร้างเงื่อนไขและกระบวนการบางอย่างเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่รุกรานเข้ามาจากภายนอกชุมชน จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สมาชิกของชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมั่นคง และมีวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ

ประเด็นคำถามที่สำคัญก็คืออะไรคือเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนเหล่านี้ปรับตัวและสามารถหาทางออกให้กับภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้นได้ และกระบวนการที่ชุมชนนำมาใช้เพื่อนำไปสู่การหาทางออกต่อปัญหาที่เกิดขึ้น มีขั้นตอนอย่างไร คำตอบต่อคำถามเหล่านี้ มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ของการพัฒนาชุมชนไทยในอนาคตในสภาพการณ์ที่สังคมไทยกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤติในการพัฒนา การหาทางออกและหาทางเลือกให้กับสังคมไทย จึงต้องกระทำอย่าง

เป็นระบบ และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนหรือหมู่บ้านได้อย่างแท้จริง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า “การพัฒนาประเทศชาตินั้นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน”

บ้านเทพประทาน เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลพรหมณี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ มีวิถีชีวิตไม่ได้แตกต่างไปจากประชาชนในชุมชนชนบทโดยทั่วไปในประเทศไทยมากนัก ที่ตกอยู่ภายใต้การพัฒนาตามกระแสหลัก แต่โดยเหตุที่ประชาชนในหมู่บ้านเทพประทานเกือบทั้งหมด ต้องอพยพโยกย้ายออกมาจากที่อยู่เดิม เนื่องจากทางราชการต้องการใช้พื้นที่เพื่อก่อสร้างโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (รร.จปร.) เมื่อปี พ.ศ. 2526 มาอยู่ในพื้นที่สาธารณประโยชน์ เนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ ในระยะเริ่มแรกมีราษฎรเข้ามาอยู่อาศัยประมาณ 200 ครอบครัว โดยทางราชการจัดสรรที่ดินให้อยู่กินครอบครัวละ 2 งาน ปัจจุบัน (พ.ศ. 2551) มีครอบครัว 356 ครอบครัว มีประชากรทั้งสิ้น 1,457 คน จากการที่ผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ ได้นำนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 3 สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา ลงไปศึกษาปัญหาชุมชนยังหมู่บ้านเทพประทาน เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2547 ทำให้ผู้วิจัยได้รับทราบปัญหาต่างๆ ของประชาชนในหมู่บ้านนี้ ปรากฏการณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของหมู่บ้านนี้ที่ผู้วิจัยพบก็คือ การอพยพหรือการเคลื่อนย้ายประชากร จากภูมิสังคมลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่งนั้น นับว่าเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนเป็นอย่างยิ่ง เพราะนั่นหมายถึงการเกิดผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นโดยสิ้นเชิง ดังเช่นหมู่บ้านเทพประทาน ที่เดิมประชากรส่วนใหญ่

มีอาชีพหลักในการทำเกษตรกรรม มีที่ดินทำกิน โดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าครัวเรือนละ 20 ไร่ แต่เมื่อต้องอพยพออกไปอยู่ในที่ทำกินใหม่ มีที่ดินสำหรับอยู่อาศัยไม่เกินครัวเรือนละ 2 งาน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่ชีวิตต้องดำเนินต่อไป เป็นสิ่งที่โหดร้ายอย่างยิ่งที่ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองจากอาชีพดั้งเดิม คือจากการเป็นเกษตรกรไปสู่การใช้วิถีชีวิตใหม่โดยจับพลัด และเนื่องจากเป็นผู้ที่ไม่มีทักษะในการประกอบอาชีพอื่น จึงทำได้แค่เป็นผู้ใช้แรงงานรับจ้างทั่วไปเท่านั้น ทำให้เป็นสังคมที่อ่อนแอและเปราะบาง คนในบ้านเทพประทานเล่าให้ฟังว่า “เมื่อถูกให้ออกจากที่อยู่เดิมใหม่ๆ นั้น พวกผมมืดแปดด้านไม่รู้จะไปทำมาหากินอะไร มีเงินติดมาจากการเวนคืนที่ดินนิดหน่อยก็เอามาปลูกบ้านหมด ความรู้อะไรก็ไม่มีต่างคนจึงต่างดิ้นรนไม่จั่นลูกเมียอดตายแน่ จึงไปหางานรับจ้างทำกัน” จึงมีความคิดอยู่ตลอดเวลาว่าจะทำอย่างไรให้หมู่บ้านเทพประทานเป็นชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ ไม่จมอยู่ในภาวะหนี้สิน มีอาชีพที่มั่นคงประชาชนมีความสุข ไม่ล้มตายไปกับกระแสของการพัฒนาจากภายนอก ผู้วิจัยจึงคิดที่จะทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีส่วนราชการต่างๆ ของจังหวัดนครนายก และประชาชนในหมู่บ้านเทพประทาน เข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย โดยใช้คนในชุมชนเป็นตัวตั้ง ผู้วิจัยและนักพัฒนาจากส่วนราชการต่างๆ จะเป็นเพียงผู้เข้าไปศึกษา และประสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ที่มีอยู่ของชาวบ้านขึ้นมาใช้แก้ปัญหาของชุมชนเอง จึงนับเป็นภารกิจร่วมของผู้วิจัย นักพัฒนา และคนในชุมชนที่จะต้องช่วยกันคิดวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชน ในลักษณะเพื่อนคู่คิดมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ที่พร้อมจะก้าวเดินไปด้วยกัน

องค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการวิจัยนี้ จะนำไปสู่การตอบสนองความต้องการ หรือการแก้ปัญหาของหมู่บ้านเทพประทานได้โดยตรงอย่างแท้จริง การทำวิจัยในครั้งนี้ จึงไม่ได้มุ่งหวังผลของการตอบคำถามการวิจัยเพียงอย่างเดียว แต่มุ่งหวังผลให้เกิดการพัฒนาในหมู่บ้านด้วย จึงจำเป็นต้องระดมความคิด ระดมกำลังคน กลุ่ม หน่วยงาน สถาบันทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านให้เข้ามาช่วยกันคิด ทำ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปบทเรียนร่วมกับประชาชนตลอดกระบวนการวิจัย เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ของหมู่บ้านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง ของหมู่บ้านเทพประทาน จังหวัดนครนายก” มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้นักวิจัย นักพัฒนา และชาวบ้านเข้ามาร่วมศึกษาสภาพความเป็นจริง และสภาพปัญหาของระบบเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของหมู่บ้านเทพประทาน ว่ามีลักษณะที่แท้จริงเป็นอย่างไร และเพื่อที่จะนำเอาผลของการวิจัย มาใช้ในการวางแผนพัฒนา ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการพัฒนา ในตัวบุคคล ในชุมชน ทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการเมือง จนนำไปสู่การเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

คำถามการวิจัย

งานวิจัย “การวิจัยและพัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง ของหมู่บ้านเทพประทาน จังหวัดนครนายก” นี้มีคำถามการวิจัยในประเด็นดังนี้

สภาพความเป็นจริง และสภาพปัญหาของระบบเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของหมู่บ้านเทพประทานมีลักษณะที่แท้จริงเป็นอย่างไร จะพัฒนาระบบเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม และการเมืองของหมู่บ้านเทพประทาน ให้มีความเข้มแข็ง บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองได้อย่างไร

วิธีวิทยาการศึกษา

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) ในกระบวนการวิจัยจะใช้คนในท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง ผู้วิจัยและนักพัฒนาเป็นเพียงผู้เข้าไปศึกษาและประสานให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ขึ้นมาใช้แก้ปัญหาของหมู่บ้านเทพประทานเท่านั้น งานวิจัยครั้งนี้จึงใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีแนวทางในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการ/ขั้นการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูล (มกราคม-มิถุนายน 2548)

- 1.1 ศึกษาข้อมูลขั้นต้น สร้างความคุ้นเคยกับชุมชน ร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน
- 1.2 จัดทำโครงการ
- 1.3 ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประชุมวางแผนการดำเนินงาน
- 1.4 จัดทีมงานวิจัยและพัฒนา PAR
- 1.5 ฝึกอบรมทีมงานผู้ช่วยนักวิจัย
- 1.6 ทีมงานวิจัย จัดเก็บข้อมูล ศึกษาข้อมูล และจัดทำฐานข้อมูลของหมู่บ้าน

ในขั้นนี้ผู้วิจัยและทีมงานได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1) การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสำรวจข้อมูลขึ้นมาเอง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลรายครัวเรือน และได้จัดให้มีการประชุมทีมงานวิจัยทั้งหมดเพื่อร่วมกันพิจารณาตรวจสอบ

ความถูกต้องของแบบสำรวจข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นได้ให้ทีมผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งเป็นคนในพื้นที่ และได้ผ่านการอบรมจากผู้วิจัยมาแล้ว เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะคอยเป็นพี่เลี้ยง

2) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ทีม PAR ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- การร่วมกันจัดทำประวัติของหมู่บ้าน
- การจัดทำแผนที่เดินดิน
- การจัดทำผังเครือญาติ
- การจัดทำผังองค์กรชุมชน
- การจัดทำปฏิทินหมู่บ้าน
- การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
- การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ (การสัมภาษณ์ระดับลึก และการสัมภาษณ์กลุ่มเจาะจง)
- การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน
- การเสวนากลุ่มย่อย/เวทีประชุมสัญจร

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล (กรกฎาคม-สิงหาคม 2548)

- นำข้อมูลเชิงปริมาณที่เก็บได้ทั้งหมดเข้าโปรแกรมประมวลผล
- หัวหน้าโครงการเชิญทีมงานวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องประชุมร่วมกันเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง วิเคราะห์ ตีความ แปลผล และสรุปปัญหาาร่วมกัน พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้มาเชื่อมโยงและใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดแผนงาน/โครงการ
- การจัดกิจกรรมเวทีคืนข้อมูลชุมชนให้คนในหมู่บ้านได้รับทราบข้อมูล และปัญหาที่ได้จากการวิจัย เพื่อให้ชาวบ้านได้วิพากษ์ข้อมูล และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การจัดทำแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพต่อไป

3. ขั้นตอนกิจกรรมพัฒนา (กันยายน-ธันวาคม 2548)

- การร่วมกันจัดทำแผนชุมชน
- การดำเนินกิจกรรมตามแผน
- การติดตามและประเมินผล

ผลการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล

ประวัติหมู่บ้าน

ก่อนที่ชาวบ้านหมู่บ้านเทพประทาน จะอพยพออกมาจากพื้นที่ที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของรร.จปร.นั้น เดิมบริเวณนี้เรียกว่าบ้านสาธาร เป็นที่ใช้สำหรับเลี้ยงวัวควายของชาวบ้าน เป็นที่สาธารณะประโยชน์ อยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 4 ตำบลพรหมณี ต่อมา พ.ศ. 2524 ทางราชการต้องการใช้พื้นที่บริเวณเขาชะโงก ก่อสร้าง รร.จปร. ซึ่งใช้พื้นที่ทั้งหมดประมาณสองหมื่นกว่าไร่เศษ เมื่อถูกเวนคืนที่ดินชาวบ้านจึงได้อพยพออกมาจากที่อยู่เดิม มาอยู่ ณ บ้านสาธารแห่งนี้ อพยพออกมาครั้งแรกประมาณหนึ่งร้อยกว่าครอบครัว ตำบลพรหมณี ร่วมกับ อำเภอเมืองนครนายก ได้เข้ามาจัดสรรที่อยู่ให้กับชาวบ้านครอบครัวละ 200 ตารางวา ตั้งแต่ซอย 1 ถึง ซอย 3 ส่วนซอย 4 นั้นกันไว้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ชาวบ้านได้นำเงินที่ได้จากการเวนคืนที่ดินมาปลูกบ้านอยู่

ปลายปี พ.ศ. 2526 กรมชลประทานได้เข้ามาสร้างสระเก็บน้ำสำหรับใช้บริโภคและอุปโภคภายในหมู่บ้านพร้อมทั้งขุดคลองส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำคลองโสมมายังหมู่บ้านด้วย คนในหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์จากคลองนี้กันมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในต้นปี พ.ศ. 2527 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จฯ ทรงเยี่ยมชาวบ้านเทพประทาน ผู้ใหญ่ทองหล่อ พนมกุล เล่าว่า ทุกคนในหมู่บ้านตื่นเต้นดีใจกันมาก มีชาวบ้านนำหัวเผือกมาถวายพระองค์ท่านด้วย พระองค์

ท่านตรัสว่า “หัวเผือกนี้งามใหญ่ดีนะ น่าจะส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกัน” เกษตรจังหวัดนครนายก จึงเป็นหัวเรียวหัวแรงส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูก ต่อมาล้มเลิกไป เพราะปลูกออกมาแล้วไม่มีแหล่งรับซื้อผลผลิตเสียหาย ราคาตกต่ำ จึงปลูกเท่าที่จำเป็น

ต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ. 2527 ชาวบ้านได้ร่วมประชุมกันเพื่อตั้งชื่อหมู่บ้าน มีปลัดอำเภอเมืองคนหนึ่ง มาร่วมประชุมด้วย มีชาวบ้านอยู่คนหนึ่ง (ผู้ร่วมเล่าประวัติหมู่บ้านจำชื่อไม่ได้) เสนอว่า บ้านของเราสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จมาเยี่ยมเป็นหมู่บ้านแรกของจังหวัดนครนายก ซึ่งถือเป็นมงคลสูงสุดของหมู่บ้าน น่าจะตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติแก่พระองค์ท่าน และเรียกง่าย ๆ ตามประสาชาวบ้าน เทพก็คือสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทุกคนในที่ประชุมในวันนั้นจึงยกมือตกลงกันเป็นเอกฉันท์ให้ตั้งชื่อบ้านนี้ว่า “บ้านเทพประทาน” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2535 กลุ่มผู้นำหมู่บ้านในสมัยนั้นซึ่งนำโดยนายทองหล่อ พนมกุล ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่ที่ 4 ได้เรียกร้องกับทางการขอแยกบ้านเทพประทาน ออกจากหมู่ที่ 4 มาตั้งเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่ง โดยประสานงานผ่านปลัดสุธีร์ฯ แต่ทางอำเภอเมืองนครนายกเห็นว่า แม้บ้านเทพประทานมีประชาชนอาศัยอยู่หนาแน่นก็ตาม แต่มีพื้นที่น้อย ทั้งยังเป็นที่สาธารณะอีกด้วย ปลัดสุธีร์ฯ บอกว่า จะตั้งหมู่บ้านได้ต้องมีที่ดินที่ชาวบ้านมีกรรมสิทธิ์ด้วย ปลัดเสริมสุข คูสุวรรณ ได้ลงมาช่วยเขียนแผนที่อย่างละเอียดเพื่อแบ่งหมู่บ้าน ขณะนั้นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 คือ ผู้ใหญ่บุญยืน ยังมี ไม่ยอมให้แบ่ง แต่ทางอำเภอเห็นดีให้แบ่ง เพราะมีชาวบ้านอยู่กันเกิน 40 หลังคาเรือน จึงได้รวมเอาบ้าน

คลองกระโดนเข้ามารวมด้วย ทำให้มีพื้นที่มากขึ้นจากเดิมประมาณหนึ่งร้อยกว่าไร่ เป็นประมาณ 1,400 ไร่ ตั้งเป็นหมู่ที่ 14 ขึ้นมาเป็นครั้งแรก โดยมีครัวเรือน 201 ครัวเรือน เป็นชาวบ้านคลองกระโดน 35 ครัวเรือน อยู่กระจัดกระจายกัน ในส่วนของบ้านเทพประทานตอนแรกๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่มีการจัดระเบียบหมู่บ้าน วางกฎเกณฑ์ต่างๆ ไว้อย่างชัดเจนมาก จะไม่ยินยอมให้ใครเข้ามาอยู่ นอกจากคนที่อพยพมาจากพื้นที่รร.จปร. เท่านั้น ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2538 ชาวบ้าน คลองประดู่ถูกนายทุนไล่ที่ ไม่มีที่อยู่อาศัย จึงขอมาอยู่ในบ้านเทพประทานด้วยประมาณ 10 ครัวเรือน จึงจัดให้อยู่ในซอยที่ 4 บางส่วน บางส่วนก็อยู่ในที่ว่างของซอย 1 - 3 มีชาวบ้านบางส่วนไม่พอใจที่กฎของหมู่บ้านถูกละเลย จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการแตกความสามัคคีกันของคนในหมู่บ้าน

ผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านเล่าให้ฟังว่าในหัว 10 ปีที่ผ่านมา เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในหมู่บ้านเป็นอันมาก เนื่องจากมีการโยกย้ายเข้าออกที่ไม่ปกติ ครัวเรือนที่ย้ายออกจากหมู่บ้านส่วนใหญ่มักจะเป็นครัวเรือนที่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ มีหนี้สินรุมเร้า ผสมผสานกับปัญหาภายในครัวเรือน ส่วนครัวเรือนที่ย้ายเข้านั้นมักจะเป็นครอบครัวของข้าราชการ ถึงปัจจุบันมีครัวเรือนทั้งสิ้น 356 ครัวเรือน ในจำนวนนี้เป็นครัวเรือนที่ไม่มีเลขที่บ้านอีก 28 ครัวเรือน

สภาพทางภูมิศาสตร์

ทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านเทพประทาน ตั้งอยู่ในตำบลพรหมณี อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก ห่างจากตัวอำเภอเมืองประมาณ 20 กิโลเมตร มีเส้นทางเข้าออกได้สะดวกทุกฤดูกาล

สองเส้นทาง คือเส้นทางถนนสายทางเข้า รร.จปร. ห่างจากสี่แยก รร.จปร. ประมาณ 3 กิโลเมตร โดยเริ่มจากบริษัททิพย์ฟู้ด จำกัด ถึง วัดโยธีราษฎร์ ศรัทธาราม มีเส้นทางตัดผ่านเข้าหมู่บ้านเป็น ถนนลาดยางเรียกว่าถนนสายตันกระบก - วังปลาจิต อีกเส้นทางหนึ่ง เป็นทางแยกจากถนน สายนครนายก - แก่งคอย บริเวณข้างวัดหนองเตยเข้าสู่หมู่ที่ 9 บ้านโคกลำดวน ก่อนถึงวัด วังปลาจิตประมาณ 70 เมตร จะมีถนนเลี้ยวขวา เข้าหมู่บ้านเทพประทานเป็นเส้นทางเดียวกับถนน สายตันกระบก - วังปลาจิต ส่วนเส้นทางเข้าสู่ บ้านคลองกระโดน จะแยกออกจากเส้นทางสาย ตันกระบก - วังปลาจิต มีเส้นทางค่อนข้างแคบ รยดงวิ่งสวนทางกันค่อนข้างลำบากลักษณะสภาพ ภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาลาดเอียงจากทิศ เหนือลงสู่ทิศใต้ ตั้งอยู่ห่างจากเขาชะโงกประมาณ 2.5 กิโลเมตร

เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขาอากาศ ค่อนข้างเย็นสบาย อุณหภูมิโดยเฉลี่ยประมาณ 25 - 30 องศาเซลเซียส มีปริมาณน้ำฝนในช่วงค่อนข้างปานกลาง คือประมาณ 500 - 1,100 มิลลิเมตร ต่อปี ซึ่งเหมาะสำหรับทำนา ปลูกพืชสวน และ พืชไร่ แต่พื้นที่ในส่วนที่เป็นบ้านเทพประทาน ไม่มี พื้นที่ทำการเกษตร เนื่องจากเป็นที่อยู่อาศัย ทั้งหมด มีพื้นที่ที่เป็นที่ทำนาประมาณ 400 ไร่เศษ ส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับถนนทางเข้า รร.จปร. และ ด้านข้างทางด้านทิศใต้ของบ้านคลองกระโดน ที่ นาเกือบทั้งหมดเป็นของนายทุนที่อยู่ในเมือง นครนายก และกรุงเทพฯ ส่วนที่ดินภายในบ้าน คลองกระโดน ส่วนใหญ่ชาวบ้านใช้ประโยชน์เป็น ที่อยู่อาศัยและปลูกพืชไร่เผือก หรือพืชผักสวนครัว แต่ไม่มีแหล่งน้ำทางการเกษตร อันที่จริงใน หมู่บ้านมีคลองตัดผ่านหนึ่งสายคือคลองกระทอน มีความกว้างโดยเฉลี่ยประมาณ 4 เมตร ลึกจาก ผิวดินโดยเฉลี่ยประมาณ 2 - 3 เมตร เป็นคลองดิน

เงินเต็มไปด้วยวัชพืช หน้าแล้งจะขาดน้ำ ถ้ามี การขุดลอกอย่างดี จะเป็นแหล่งน้ำทางการ เกษตรที่สำคัญให้กับหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ส่วน แหล่งน้ำที่สำคัญที่ใช้สำหรับบริโภคและอุปโภค ในหมู่บ้านคือ สระกลางของหมู่บ้านมีน้ำ ตลอดทั้งปีจากเขื่อนคลองโสด ทำให้ชาวบ้าน เทพประทานไม่ขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ แต่ คุณภาพของน้ำดิบไม่ดีมากนัก

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของหมู่บ้าน เทพประทาน สามารถแบ่งตามลักษณะของการ ตั้งบ้านเรือนได้เป็น 3 ส่วนคือ ส่วนของบ้าน รอบนอกที่ติดกับถนนสายทางเข้า รร.จปร. ตั้งแต่ บริษัททิพย์ฟู้ด ถึงคลองกระทอนข้างวัดโยธีราษฎร์ ศรัทธาราม ส่วนบ้านเทพประทาน ตั้งแต่ซอยที่ 1 ถึงซอยที่ 4 และส่วนบ้านคลองกระโดน อยู่ทาง ทิศใต้ของบ้านเทพประทาน

ในส่วนที่บ้านเทพประทาน มีลักษณะ การตั้งบ้านเรือนที่ค่อนข้างแออัด มีประชากรอยู่ หนาแน่นมากที่สุด บางซอยเกือบจะเป็นแหล่ง เลื่อมไทม์ เนื่องจากบ้านแต่ละหลังมีที่ว่างน้อย ที่ดินบางแปลงในเนื้อที่ 2 งาน มีครัวเรือนอาศัย อยู่ 2 - 3 ครัวเรือน ส่วนบ้านคลองกระโดน บ้าน เรือนอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย การจราจรไม่ ค่อยสะดวก ในปี พ.ศ. 2548 - 2549 รถใหญ่ ไม่สามารถเข้าถึงได้ เส้นทางยังเป็นดินลูกรัง 1 ใน 3 ของถนนมีวัชพืชปกคลุม ต่อมาในปี พ.ศ. 2550 อบต.พรหมณีได้อนุมัติงบประมาณมาปรับปรุง เป็นถนนลาดหินคลุกผสมแอสฟัลต์ระยะทาง ประมาณ 2 กิโลเมตร ยังเป็นพื้นที่ที่รอการ พัฒนาอยู่มากพอสมควร สำหรับในส่วนที่บ้าน รอบนอกที่ติดกับถนนทางเข้า รร.จปร. เป็นที่อยู่ อาศัยของคนที่ค่อนข้างมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า ส่วนอื่นของหมู่บ้าน

ผลกระทบจากการที่หมู่บ้านมีลักษณะของ การตั้งบ้านเรือนในลักษณะนี้ คนในหมู่บ้านมี

ความรู้สึกว่าในแต่ละส่วนเหมือนต่างคนต่างแยกกันอยู่เป็นเอกเทศ เป็นการยากมากที่จะให้คนทั้ง 3 พื้นที่นี้มาทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน หรือแม้แต่เข้ามาประชุมร่วมกัน คนในบ้านคลองกระโดนส่วนใหญ่มองว่าตนเองนั้นเปรียบเสมือนลูกเมียน้อย ทุกสิ่งทุกอย่างที่ส่วนราชการให้มาหรือเข้ามาพัฒนา มักจะถูกหยิบนั่นให้กับคนในบ้านเทพประทานก่อน ผู้คนส่วนใหญ่ในบ้านคลองกระโดนมีความต้องการที่จะแยกตัวเองออกมาตั้งหมู่บ้านใหม่ การผสมกลมกลืนกันทั้ง 3 ส่วนให้เป็นเนื้อเดียวกันจึงเป็นเรื่องยากมาก คนในบ้านคลองกระโดนส่วนใหญ่เป็นคนที่อยู่ติดถิ่นมาตั้งแต่ดั้งเดิม ส่วนคนในบ้านเทพประทานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เกือบทั้งหมด อพยพมาจากหมู่บ้านอื่นในละแวกนี้ โดยเฉพาะประชากรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้าง รร.จปร. แต่ปัจจุบันเกือบครึ่งหนึ่งเป็นคนที่อพยพมาจากที่อื่น ต่างคนต่างอยู่ ความรู้สึกที่ผูกพัน ความเอื้ออารีต่อกันจึงมีน้อย ผู้วิจัยเองเห็นว่า ลักษณะของการตั้งบ้านเรือนและการอพยพโยกย้ายเข้าออกทั้งถาวรและชั่วคราวเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้คนในหมู่บ้านเทพประทานไม่ค่อยเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนขบวนการพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง

ลักษณะทางประชากร

การพัฒนาชุมชนนั้น ถือว่าคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดและจำเป็นที่จะต้องพัฒนาเป็นลำดับแรก การศึกษาลักษณะทางประชากรในชุมชนจึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้ในการวางแผนการพัฒนาต่อไป

ถ้าเราแบ่งขนาดหมู่บ้านตามจำนวนประชากร พบว่าบ้านเทพประทาน เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,547 คน

ผู้ชาย 713 คน ผู้หญิง 834 คน เด็ก (อายุต่ำกว่า 10 ขวบ) จำนวน 248 คน วัยรุ่น (อายุ 11 - 20 ปี) จำนวน 236 คน คนชรา (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) จำนวน 121 คน จำนวนหลังคาเรือน 356 หลังคาเรือน จำนวนประชากรเฉลี่ยต่อครัวเรือน 4.09 คน อายุของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า ร้อยละ 9.52 มีอายุระหว่าง 20 - 30 ปี ร้อยละ 21.25 มีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี ร้อยละ 32.43 มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี ร้อยละ 28.87 มีอายุระหว่าง 51 - 60 ปี และร้อยละ 8.5 มีอายุระหว่าง 61 ปีขึ้นไป ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า ร้อยละ 4.77 ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 80.89 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 11.79 จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่าร้อยละ 0.84 จบการศึกษาในระดับปวส. และร้อยละ 0.84 จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า เมื่อศึกษาถึงสถานภาพของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า ไม่มีหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นโสด ส่วนใหญ่ยังอยู่กับคู่สมรสร้อยละ 94.81 ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่ร้าง หย่า หม้าย พบว่ามี ร้อยละ 5.19 และเมื่อศึกษาถึงขนาดของครัวเรือน พบว่าจำนวนมีสมาชิกในครัวเรือน 1 - 2 คน ร้อยละ 6.49 สมาชิกในครัวเรือน 3 - 4 คน มีร้อยละ 59.53 สมาชิกในครัวเรือน 5 - 7 คน มีร้อยละ 22.42 และสมาชิกในครัวเรือน 8 คนขึ้นไป มีถึงร้อยละ 11.56

ระบบเศรษฐกิจ

ในการศึกษาคั้งนี้พบว่า ประชาชนในหมู่บ้านนี้ มีอาชีพรับจ้างทั่วไปมากที่สุดถึงร้อยละ 62.10 รองลงมาคืออาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 12.64 ค้าขายร้อยละ 12.07 เกือบของเก่าขายร้อยละ 4.49 รับราชการร้อยละ 1.68 และไม่มีอาชีพสูงถึงร้อยละ 7.02 ชาวบ้านในบ้านเทพประทานส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป และ

เป็นกรรมกรก่อสร้าง ไปทำงานทำนอกหมู่บ้าน มีฐานะยากจน “พวกเราชาวเทพประทานส่วนใหญ่มีฐานะที่ยากจน เมื่อก่อนพวกเราแต่ละครอบครัวมีที่ดินไม่ต่ำกว่าครอบครัวละ 20 ไร่ เราอยู่กับไร่กับนามาตลอด พอมาอยู่ที่นี้พวกเรา ก็ไม่รู้จะไปทำมาหากินอะไร ไม่มีความถนัด ส่วนใหญ่ก็เป็นกรรมกรก่อสร้างกัน มีงานก็มีกิน ไม่มีงานก็อดเอา” ในหมู่บ้านมีผู้รับเหมาก่อสร้างขนาดเล็กอยู่ 2 ราย คือ นายใจ บัวขาว และ นายสุพจน์ อ่อนหวาน แต่ทั้ง 2 รายก็มักจะไม่ใช่แรงงานในหมู่บ้านมากนัก “ผมไม่อยากจะใช้คนในบ้านเรา มันควบคุมยากพูดมากก็ไม่ได้ บางครั้งพาลจะทะเลาะกันเลยใช้คนนอกหมู่บ้านดีกว่า” ชาวบ้านบางส่วนต้องอพยพออกไปทำมาหากิน จังหวัดอื่นไปเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมบ้าง และส่งเงินกลับมาให้พ่อแม่ซึ่งจะทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานๆ อาชีพรับจ้างอีกประเภทหนึ่งที่ทำกันมากภายในหมู่บ้าน คือ ทำพรมเช็ดเท้าและบรรจุหลอดกาแฟใส่ถุง ส่งให้นายทุนจากภายนอก ในการทอพรมเช็ดเท้า ชาวบ้านออกไปรับวัตถุดิบ และเครื่องมือในการผลิตมาทำที่บ้านโดยไม่ต้องลงทุนเอง เมื่อเสร็จแล้วจึงเอาไปส่ง บางครั้งถ้ามีจำนวนมากนายทุนก็จะเข้ามารับเอง ค่าจ้างแรงงานจะได้ตามจำนวนชิ้นงาน มีรายได้เฉลี่ยวันละ 40 - 80 บาท แล้วแต่ความขยัน “เขาจ้างเป็นผืน ผืนละ 10 - 15 บาท” ส่วนอาชีพค้าขาย มี 17 ครอบครัว ส่วนมากเป็นการค้าขายภายในหมู่บ้าน ตั้งแผงค้าขายอยู่ริมถนน จำนวน 4 ครอบครัว ไร่รถเร่ขาย จำนวน 2 ครอบครัว รับทำโต๊ะจีน 2 ครอบครัว ทั้งสองครอบครัวเป็นพี่น้องกัน คือครอบครัวของนางสำรวย ดิษขง และครอบครัวของนายสินชัย ดิษขง คนหลังนี้มีตำแหน่งเป็นสมาชิกอบต.ของหมู่บ้านด้วย ทั้งสองครอบครัวนี้ถือได้ว่าเป็นแหล่งทำงานหลักของชาวบ้านก็ว่าได้ สมาชิกบางส่วนของกลุ่มชนมี

อาชีพเก็บของเก่าขาย อาชีพหัตถกรรมมีบ้างเล็กน้อย มีอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน 2 ครอบครัว ส่วนในบ้านคลองกระโดนชาวบ้านจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ โดยการปลูกพืชไร่ เช่น ผัก ถั่ว เป็นต้น แต่ชาวบ้านไม่มีที่ดินทำกิน เป็นของตนเองมากนัก โดยเฉลี่ยไม่เกินครัวเรือนละ 2 ไร่ ส่วนใหญ่จะเช่าที่ทำการเกษตร รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 5,400 บาทต่อเดือน รายได้เฉลี่ยต่อหัวประมาณ 1,250 บาทต่อเดือน ร้อยละ 95 ของคนในหมู่บ้าน ขาดทุนทรัพย์ในการทำมาหากิน ร้อยละ 80 ของคนในหมู่บ้าน มีหนี้สินทั้งภาครัฐและเอกชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพเสริม และมีการว่างงานเป็นบางช่วงเวลา ไม่มีการรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพ

พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านใช้เป็นที่อยู่อาศัย และทำการเกษตร เฉพาะในส่วนของบ้านเทพประทานพื้นที่ทั้งหมดใช้เป็นที่อยู่อาศัย โดยเฉลี่ยครัวเรือนละไม่เกิน 2 งาน ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นของตนเอง และพื้นที่ทั้งหมดเป็นที่สาธารณะ ไม่มีแม้กระทั่งการจ่ายภาษีดอกหญ้า หรือภาษีโรงเรือนใดๆ ทั้งสิ้น ระบบชุมชนไม่ปรากฏอยู่ในแผนที่ของส่วนราชการใด ผู้นำชุมชนและชาวบ้านมักปรารถนาให้ฟังเสมอว่า “พวกเราเหมือนอยู่บนแผ่นดินที่ไม่ใช่ของเรา เขาจะมาเอาไปเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ เราเคยฎีกาถึงจังหวัด ถึงพระเทพฯ ก็ไม่เห็นมีผลอะไรกลับมา อยากจะขอให้ทหารช่วยก็ดูจะลำบาก พวกเรารู้สึกว่ายู่เหมือนคนไม่มีสิทธิและไม่มีความปลอดภัยบนแผ่นดินผืนนี้” ส่วนพื้นที่ทางการเกษตรนั้นจะอยู่ในส่วนของบ้านคลองกระโดน และพื้นที่รอบนอกของหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ เกษตรกรมีที่ดินทำกินโดยเฉลี่ยไม่เกินครอบครัวละ 2 ไร่ ส่วนใหญ่จะเช่าที่นาจากนายทุน “พื้นที่ทำนาในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นของนายทุนตระกูลดังในจังหวัดเกือบทั้งหมด บางส่วนเป็นที่ดินของนายทุนในกรุงเทพฯ พวกเราก็เช่าเขาทำ

กิน” อัตราการเช่าที่นาหรือวิธีการเช่าส่วนมากจะ
จ่ายเป็นผลผลิตโดยเสียค่าเช่า 20 ถึงข้าวเปลือก
ต่อไร่ ในการทำนาชาวบ้านนิยมปลูกข้าวเจ้าพันธุ์
กข.15 ส่วนใหญ่ทำนาหว่าน เนื่องจากไม่มีระบบ
ชลประทาน การทำนาจึงมักทำตามฤดูกาลเป็น
ข้าวนาปี อาศัยคอยน้ำฝนซึ่งชาวบ้านจะเริ่มปลูก
ข้าวในต้นเดือนสิงหาคม และเก็บเกี่ยวในช่วงต้น
เดือนธันวาคม ผลผลิตที่ได้ทั้งหมดเกษตรกรจะ
ขายให้กับพ่อค้าในตำบลหรือในอำเภอ ซึ่งจะมา
รับซื้อถึงแปลงนาไม่เหลือไว้สำหรับบริโภค
เนื่องจากในชุมชนไม่มีโรงสีเป็นของตนเอง พื้นที่
ปลูกพืชไร่อยู่ในบริเวณบ้านพักอาศัยของชาวบ้าน
ในบ้านคลองกระโดน พืชที่ปลูกส่วนใหญ่จะเป็น
เผือก ข้าวโพด ส่วนไม้ยืนต้น ชาวบ้านจะปลูก
มะม่วงมากที่สุด รองลงมาคือส้มโอ แต่ทั้งสอง
ชนิดก็ไม่ได้เป็นพืชเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้าน

เมื่อศึกษาถึงปมหลังของระบบเศรษฐกิจ
ของบ้านเทพประทาน พบว่า ระบบเศรษฐกิจของ
หมู่บ้านเทพประทานเป็นระบบเศรษฐกิจที่แตกต่าง
กับระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านใกล้เคียงโดยสิ้นเชิง
ขณะที่หมู่บ้านใกล้เคียงมีลักษณะเป็นระบบ
เศรษฐกิจการเกษตร แต่หมู่บ้านนี้กลับมีระบบ
เศรษฐกิจที่เป็นลักษณะของการขายแรงงาน
อันมีสาเหตุมาจากการที่ต้องอพยพโยกย้ายจาก
แหล่งที่อยู่อาศัยเดิม มาอยู่ในที่อาศัยใหม่ซึ่งมี
พื้นที่จำกัด ซ้ำยังเป็นพื้นที่สาธารณะที่ไม่สามารถ
นำมาแปลงให้เป็นทุนในการทำมาหากิน หรือ
เป็นทุนทางเศรษฐกิจได้ ประกอบกับการได้รับ
การศึกษาในระดับที่ไม่สูงของหัวหน้าครัวเรือน
การยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจจึงกระทำได้อย่าง
อีกทั้งชาวบ้านก็ไม่มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อร่วมกัน
สร้างทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน แสดงให้เห็นถึง
การมีจิตสำนึกร่วมของคนในหมู่บ้านที่มีค่อนข้างต่ำ
ถ้าพิจารณาว่าการเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่มี
ประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก น่าจะมีโอกาส

ในการสร้างทุนทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านได้เป็น
อย่างดี แต่ก็ต้องอาศัยวิสัยทัศน์ และภูมิปัญญา
ของผู้นำในการประสานประโยชน์ของชุมชนกับ
ปัจเจกชนอย่างสอดคล้อง ปรากฏว่าในหมู่บ้านนี้
ยังขาดผู้นำประเภทนี้

เมื่อระบบและฐานะทางเศรษฐกิจของ
หมู่บ้านเป็นเช่นนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตต่อว่าแล้ว
องค์กรภาครัฐและเอกชน ได้เข้ามามีบทบาทในการ
สร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้กับหมู่บ้านนี้หรือไม่
อย่างไร กลับพบว่าในท้วง 10 ปีที่ผ่านมา หมู่บ้าน
นี้มักจะเป็นหมู่บ้านแรกๆ ของจังหวัดที่ได้รับการ
สนับสนุนในรูปแบบของงบประมาณและสิ่งของ
เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชน เช่น
โครงการมียาชาว กองทุนกู้ยืมต่างๆ จากองค์กร
บริหารส่วนตำบล ขบวนการแก้จนของผู้ว่า
ราชการจังหวัด กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน
(SML) โครงการอยู่ดีมีสุข เป็นต้น จึงมีงบ-
ประมาณจำนวนไม่น้อยเข้าสู่หมู่บ้าน แต่
โครงการเหล่านี้ไม่ได้ทำให้หมู่บ้านนี้ เกิดระบบ
เศรษฐกิจที่เข้มแข็งขึ้นมาได้เลยชาวบ้านในหมู่บ้าน
กลับมีหนี้สินเพิ่มขึ้น จำนวนมากที่ต้องกู้หนี้ยืม
ระบบมาใช้หนี้ในระบบ บางครอบครัวถึงกับ
แตกแยกและล่มสลายเช่นครอบครัวของนางสมคิด
ทัศนาลี ครอบครัวนางศรีเสียม จันทรสิงห์
ครอบครัวนายอุทัย มูลจะโป๊ะ เป็นต้น และอีก
หลายครอบครัวอยู่ในขั้นรอแร่ ทำให้ถึงเป็นเช่น
นั้น 25 ปีของการก่อตั้งหมู่บ้านเทพประทาน พบ
ว่าหมู่บ้านนี้มีโครงการเข้ามาในรูปแบบต่างๆ
หลายโครงการ แต่ผู้นำและชาวบ้านเองไม่ได้
สนใจเรียนรู้และนำเอาประสบการณ์ของความล้ม
เหลวมาแก้ไขและพัฒนา ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น
กับโครงการเหล่านี้จึงไม่มีความยั่งยืน โครงการ
เกิดขึ้นแล้วมีแต่ล้มกับเลิก ส่วนใหญ่ล้มเพราะ
ทะเลาะกัน เงินหมดเมื่อไหร่เลิกเมื่อนั้น รอเงิน

ใหม่โครงการใหม่แล้วค่อยทำกันใหม่ หมู่บ้านเองไม่มีแผนงานที่กำหนดขึ้นมาจากจิตวิญญาณและวิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านโดยแท้จริง ชาวบ้านรับรู้ว่ามีงบประมาณผู้นำจะเรียกชาวบ้านมาประชุมเพื่อทำโครงการขอเงิน วนเวียนอยู่เช่นนี้ตลอดมา แล้วภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องปล่อยให้เป็นอย่างนี้ได้อย่างไร จากการศึกษาพบว่าหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องหลักคือหน่วยงานหรือส่วนราชการในระดับอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีเจ้าหน้าที่จำนวนน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่ ประชากรและปริมาณงานในแต่ละหน่วยงานต้องรับผิดชอบหน่วยงานเหล่านี้จึงทำงานในลักษณะเดิม ๆ ขาดการติดตามและประเมินผลโครงการอย่างจริงจัง ต่างคนต่างทำ ขาดการบูรณาการในการทำงาน ไม่มีกระบวนการสร้างจิตสำนึกการพึ่งตนเองให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนในหมู่บ้าน

ระบบทางสังคมและวัฒนธรรม

จากการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ของหมู่บ้านพบว่า ร้อยละ 65.37 ของประชากรเกิดในหมู่บ้านนี้ ร้อยละ 32.04 ย้ายมาจากหมู่บ้านอื่นในจังหวัดนี้ ร้อยละ 3.49 ย้ายมาจากจังหวัดอื่น ส่วนสาเหตุการย้าย ส่วนใหญ่อพยพมาจากที่อยู่เดิมที่ถูกเวนคืนที่ดิน ส่วนความคิดเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายในหมู่บ้าน จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนพบว่า ร้อยละ 80.53 ไม่แน่ใจว่าจะสามารถพึ่งพาเพื่อนบ้านได้หรือไม่ เมื่อตัวเองและครอบครัวได้รับความเดือดร้อนในเรื่องต่างๆ ร้อยละ 79.46 เห็นว่าชาวบ้านมีความสามัคคีในระดับมาก ร้อยละ 92.8 เห็นว่ากลุ่มผู้นำของหมู่บ้านมีความสามัคคีในระดับน้อย ร้อยละ 72.52 ไม่แน่ใจว่ากลุ่มผู้นำจะให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาส่วนตัวของชาวบ้าน ร้อยละ 68.62 เห็นว่า

เมื่อชาวบ้านมีความขัดแย้งจะสามารถตกลงกันได้โดยสันติ ร้อยละ 79.27 เห็นว่าในหมู่บ้านมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในระดับมาก ร้อยละ 63.79 ไม่แน่ใจว่าในหมู่บ้านปลอดภัยในการเล่นการพนัน และการเป็นโรคเอดส์ ร้อยละ 81.72 เห็นว่าหมู่บ้านมีสุขอนามัยอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 48.25 เห็นว่าหากมีโอกาสที่ดีกว่าก็พร้อมที่จะย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ร้อยละ 63.21 เห็นว่าผลประโยชน์ของหมู่บ้านมีความสำคัญกว่าประโยชน์ของครอบครัว ร้อยละ 90.28 เห็นว่าชาวบ้านยังยึดมั่นในประเพณีวัฒนธรรมอันดีของชาวพุทธในระดับมาก ร้อยละ 83.06 เห็นว่าตนเองและครอบครัวเข้าร่วมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของคนในหมู่บ้านเสมอ ในระดับมาก ร้อยละ 90.25 เห็นว่าโรงเรียนและวัดให้ความร่วมมือกับชาวบ้านในระดับน้อย เนื่องจากอยู่นอกพื้นที่การปกครองของหมู่บ้าน

ปัจจุบันมีชาวบ้านเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจากหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในส่วนด้านหน้าที่ติดกับถนนสายทางเข้า รร.จปร. และในส่วนของบ้านเทพประทาน ส่วนในบ้านคลองกระโดนมีการอพยพโยกย้ายเข้าออกน้อยมาก อดีตผู้ใหญ่บ้านเล่าให้ฟังว่า เมื่อเริ่มอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านใหม่ๆ คนในหมู่บ้านมีความสนิทสนมกลมเกลียวกันเป็นอันดีร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านด้วยความพร้อมเพรียง หลังปี พ.ศ. 2541 ชาวบ้านเริ่มมีความแตกแยกเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นครั้งแรก โดยมีปัจจัยทางการเงินและอิทธิพลทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ชาวบ้านแบ่งกันเป็นกลุ่มๆ และจากลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน การคมนาคมติดต่อกับสังคมภายนอกมีความสะดวก หมู่บ้านจึงกลายเป็นแหล่งมั่วสุมของบุคคลภายนอกหมู่บ้านด้วย ทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะกันของวัยรุ่น การ

พนันและยาเสพติด เป็นหมู่บ้านที่มีคดีอาชญากรรมค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นในตำบลเดียวกัน อีกทั้งยังขาดองค์การต่างๆ ที่จะทำให้การบริการแก่หมู่บ้าน ไม่มีการจัดสวัสดิการใดๆ ที่เป็นของชุมชนเอง ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างคนต่างอยู่ คิดว่าปัญหาของหมู่บ้านไม่ใช่เป็นปัญหาของตนเอง คนส่วนใหญ่ไม่กล้าเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหาหมู่บ้านขาดแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ด้านสุขอนามัยของชุมชน พบว่าหมู่บ้านขาดการจัดระเบียบของชุมชนเป็นอย่างมาก ไม่มีร้านขายยา ไม่มีสถานีนามัยและผดุงครรภ์ ไม่มีคลินิก มีอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) แต่ขาดการวางแผนในการปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง ขาดระบบการดูแลสุขภาพอนามัยของเด็ก ผู้สูงอายุ และคนพิการโดยหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความต้องการให้มีการจัดสวัสดิการต่างๆ ในหมู่บ้าน และต้องการให้มีความสามัคคีเกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้นำของหมู่บ้าน

การที่หมู่บ้านขาดการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวและหมู่บ้าน นับวันปัญหาการว่างงานของเยาวชน การมั่วสุมของกลุ่มเยาวชน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการเล่นการพนัน และอาชญากรรม จะเพิ่มปริมาณมากยิ่งขึ้น

เมื่อศึกษาถึงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านเทพประทาน พบว่านอกจากสถาบันครอบครัวแล้วไม่มีสถาบันทางสังคม ศาสนาหรือวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งรวมหรือพัฒนาจิตใจตั้งอยู่ในหมู่บ้านเลย แม้มีวัดอยู่ใกล้ๆ หมู่บ้านจำนวน 2 วัด คือวัดโยธีราษฎร์ศรัทธาราม ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 และวัดวังปลาจิด ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 15 แต่ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านค่อนข้างห่างเหิน ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ ไม่มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือโรงเรียนภายในหมู่บ้าน ประโยชน์ที่พึงได้รับจากบุคลากรทางการศึกษา โดยเฉพาะการ

ประสานแนวความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน จึงขาดหายไป ในหมู่บ้านมีการเก็บเงินที่เรียกว่าเป็นเงินกองทุนประเพณีวัฒนธรรม แต่การดำเนินงานของกองทุนเป็นการจัดงานตามเทศกาลในลักษณะเชิงสัญลักษณ์ เช่น การทำบุญตักบาตรหรืองานรื่นเริงของเทศกาลต่างๆ การพัฒนาจิตใจหรือการสร้างคุณค่าที่หลอมรวมจิตใจของคนในชุมชน การจัดงานบุญประเพณีต่างๆ ในหมู่บ้านจะจัดที่ศาลาประชาคมของหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ในส่วนของบ้านเทพประทาน ผู้ที่เข้ามาร่วมงานบุญประเพณีหรืองานรื่นเริงต่างๆ จึงมักจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในส่วนของบ้านเทพประทานเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนของบ้านคลองกระโดนและหมู่บ้านรอบนอกมักจะไม่เข้ามามีส่วนร่วม

ระบบทางการเมือง

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับการเมืองการปกครองภายในหมู่บ้าน พบว่าร้อยละ 85.03 ของผู้มีสิทธิในการเลือกตั้ง ไปเลือกตั้งทุกครั้ง แต่กลับพบว่า ร้อยละ 98.49 ไม่เคยได้อ่านประกาศของทางราชการ ร้อยละ 13.49 เท่านั้นที่มีการพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้าน และ อบต.ของหมู่บ้านเป็นประจำ ร้อยละ 14.57 พูดคุยกันบ่อยครั้ง ส่วนที่เหลือ นานๆ ครั้งจึงจะได้มีโอกาสพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านและ อบต.ของหมู่บ้าน ร้อยละ 90.41 เห็นว่าสมาชิก อบต.ไม่เคยแจ้งข่าวสารการทำงานของ อบต.ให้ชาวบ้านทราบ ร้อยละ 53.21 ให้ความสนใจพอสมควรในการจัดสรรงบประมาณของ อบต. ร้อยละ 78.53 ไม่ค่อยให้ความสนใจการคัดเลือกโครงการต่างๆ ของ อบต. ร้อยละ 24.35 ให้ความสนใจมากในการเข้าร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน ส่วนที่เหลือไม่ค่อยให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมประชุมส่วนการได้รับข่าวสารต่างๆ จากช่องทางต่างๆ ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เห็นว่าได้รับข่าวสารจาก อบต.

ในระดับน้อย จากผู้ใหญ่บ้านในระดับปานกลาง และจากประธานประชาคมหมู่บ้านในระดับน้อย ที่สุด ความคิดเห็นเกี่ยวกับความศรัทธาและการให้ความร่วมมือกับผู้นำในการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด และยังพบอีกว่าผู้คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ปรึกษาหารือหรือพูดคุยกับผู้นำในการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน

ชาวบ้านในหมู่บ้านเทพประทาน มีความสนใจและมีความตื่นตัวในการไปเลือกตั้งค่อนข้างสูง มีการไปลงคะแนนเลือกตั้งทุกครั้งเกินกว่าร้อยละ 80 โดยเฉพาะการเมืองในระดับท้องถิ่น แต่การเลือกตั้งทุกครั้งทุกระดับมีการซื้อสิทธิขายเสียงในระดับสูง จนเป็นสาเหตุหนึ่งของความแตกแยกของคนในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับผู้นำ ค่อนข้างจะห่างเหิน จะยี่ดื้อและมีความสนิทสนมอยู่ในกลุ่มของตนเอง คณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาคมหมู่บ้านมีบทบาทน้อยมากในการพัฒนาหมู่บ้าน ชาวบ้านเองมีความอ่อนแอทางการเมือง ส่วนมากจะวิพากษ์วิจารณ์อยู่จนนอก มีบทบาทน้อยในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งในหมู่บ้าน ไม่มีความสามารถในการจัดระเบียบสังคมของหมู่บ้าน ให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าปัญหานั้นจะมาจากภายในหรือภายนอกหมู่บ้านก็ตาม ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการบริหารส่วนท้องถิ่น ไม่สามารถผลักดันให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของหมู่บ้านได้ เมื่อมีปัญหาต่างๆ ภายในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองการปกครองก็ตาม คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่คิดว่าแก้ปัญหาไม่ได้ เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีประสบการณ์ของความล้มเหลวในการดำเนินงานต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

ผลการดำเนินกิจกรรมพัฒนา

จากผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ครั้งนี้ก่อให้เกิดผลของการพัฒนาตามมาหลายประการ โดยมีแผนงานและโครงการต่างๆ เกิดขึ้นจากกระบวนการของการวิจัย อันจะนำมาซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งแก่หมู่บ้าน บนพื้นฐานของการคิดและกระทำร่วมกันหลายโครงการ ดังนี้

การจัดตั้งสภาผู้นำชุมชนบ้านเทพประทาน-บ้านคลองกระโดน

ผลจากการวิจัยที่สำคัญประการหนึ่งพบว่า กลุ่มผู้นำในชุมชนมีความแตกแยกยากที่จะประสานกันได้ ทีมงานวิจัยและชาวบ้านเห็นว่า ทางออกประการหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานที่มีพลังและมีประสิทธิภาพควรมีองค์กรที่ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือบริหารจัดการ จึงกำหนดให้มีการประชุมประชาคมเพื่อคัดเลือกคณะกรรมการสภาผู้นำชุมชนขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนา และเรียนรู้ในทุกขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมพัฒนา มีการจัดทำระเบียบข้อบังคับ ว่าด้วยคณะกรรมการสภาผู้นำชุมชน ขึ้นมารองรับ ในระยะแรกของการดำเนินงานของสภาผู้นำชุมชน ถือได้ว่ามีความเข้มแข็งมาก มีการประชุมกันบ่อยครั้งเกือบทุกสัปดาห์ เพื่อที่จะขับเคลื่อนหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านที่มีศักดิ์ศรีพึ่งพาตนเองได้ แต่พอการทำงานเริ่มเข้าสู่ปีที่สาม มีความขัดแย้งเกิดขึ้นกับคณะกรรมการสภาผู้นำชุมชน เป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับผู้นำที่สำคัญที่สุดของสภาผู้นำชุมชน เกิดภาวะล้มสลายทางสังคม และเศรษฐกิจ จึงทำให้กิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทของหมู่บ้านไม่มีผู้สานต่อ

กิจกรรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้าน เทพประทาน - บ้านคลองกระโดน

โดยสภาผู้นำชุมชนเป็นผู้จัดทำร่างแผนพัฒนาหมู่บ้าน พวกเขา เรียกว่าแผนชีวิตชุมชน สภาผู้นำชุมชนใช้เวลาในการจัดทำแผนนี้เกือบสองเดือน โดยใช้ฐานข้อมูลต่างๆ ที่ผ่านการวิเคราะห์จากทีมงานวิจัยแล้ว มากำหนดวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบายและแผนงานที่เป็นรูปธรรม และก่อนที่จะนำแผนไปสู่การปฏิบัติ สภาผู้นำชุมชนได้นำเอาร่างแผนที่จัดทำไว้ ลงไปเสวนากลุ่มย่อยในบ้านคลองกระโดน และบ้านเทพประทาน เพื่อที่จะนำเอาข้อมูลที่ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นมาปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง ก่อนที่จะนำเข้าสู่ที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน

การจัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาหมู่บ้าน เทพประทาน-บ้านคลองกระโดน

ศูนย์นี้เกิดขึ้นจากแผนของหมู่บ้านที่ผ่านการรับรองจากที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน โดยสภาผู้นำชุมชนหวังว่าศูนย์แห่งนี้จะเป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศของหมู่บ้าน เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ ที่จะนำมาใช้เป็นข้อมูลในการบริหารจัดการและพัฒนาหมู่บ้านต่อไป แต่การดำเนินงานของศูนย์นี้ไม่เป็นไปตามที่สภาผู้นำชุมชนคาดหวัง เนื่องจากขาดเจ้าหน้าที่ของหมู่บ้านที่จะดำเนินการวิธีข้อมูล ซึ่งถือเป็นสาเหตุหลักของความล้มเหลวในการจัดทำหรือนำเอาข้อมูลสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาหมู่บ้าน

การจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านเทพประทาน - คลองกระโดน

ธนาคารแห่งนี้กำเนิดขึ้นจากแผนชีวิตของชุมชนโดยการผลักดันของสภาผู้นำชุมชนและความร่วมมือของชาวบ้านหมู่ที่ 14 คณะกรรมการสภาผู้นำชุมชนเห็นว่าธนาคารหมู่บ้านน่าจะเป็น

แหล่งทุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชาวบ้าน จึงได้รวบรวมสมาชิกจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านขึ้นเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2548 มีสมาชิกเริ่มแรก 200 คน มีเงินฝากเริ่มต้น 145,520 บาท หลวงพ่อบุญมีบริจาคสมทบเป็นสิริมงคลอีก 2,000 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้น 147 คน เงินทุนหมุนเวียน 346,368.36 บาท และเพื่อให้ธนาคารหมู่บ้านมีความมั่นคงเป็นที่เชื่อมั่นของสมาชิก คณะกรรมการธนาคารหมู่บ้านได้นำสมาชิกธนาคารหมู่บ้านเข้าสู่ระบบของการเป็นสมาชิกสหกรณ์เครดิตยูเนียนอีกทางหนึ่ง มีการรณรงค์เพื่อส่งเสริมการออมของชุมชน และกิจกรรมการจัดทำบัญชีครัวเรือน ทำให้หมู่บ้านมีทุนทางเศรษฐกิจเป็นของตนเอง เมื่อมีปัญหาด้านการเงินสมาชิกสามารถมาใช้บริการจากสถาบันการเงินของหมู่บ้านได้

การจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานชุมชนเนื่องจากหมู่บ้านเทพประทาน - บ้านคลองกระโดน มีปัญหาเกี่ยวกับการกระทำความผิดที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน และครอบครัวค่อนข้างสูง จึงได้มีการประสานงานกับศาลจังหวัดนครนายกแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว จัดตั้งคณะกรรมการประสานงานชุมชนขึ้น คณะกรรมการดังกล่าวจะมีบทบาทในการป้องกัน แก้ไข บำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชน และบทบาทในการพิทักษ์ครอบครัว ในรูปแบบของผู้ไกล่เกลี่ยชุมชน คณะกรรมการมีทั้งหมด 11 คน มีผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธาน เริ่มดำเนินการเมื่อ วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 โดยใช้ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านเป็นที่ทำงานของคณะกรรมการ

กิจกรรมเวทีเรียนรู้ชุมชน

ทีมงานวิจัยมีความตระหนักเป็นอย่างดีว่าหมู่บ้านเทพประทาน มีปัญหามากในเกือบทุกๆ ด้าน การที่จะพัฒนาหมู่บ้านนี้ให้มีความเข้มแข็งได้นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง

ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ปัญหาของหมู่บ้านร่วมกัน และร่วมมือกันแก้ปัญหาโดยคนในหมู่บ้านเอง จึงได้จัดให้มีกิจกรรมเวทีเรียนรู้ชุมชน โดยจัดทุกวันที่ 10 ของเดือน ส่วนการเสวนาเวทีย่อยจัดตามความจำเป็นในแต่ละเรื่อง

การฝึกอบรมและการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ

สภาผู้นำชุมชนมีความตระหนักดีว่าประชาชนในหมู่ที่ 14 ส่วนใหญ่นั้นมีฐานะยากจน ประกอบอาชีพไม่เป็นหลักแหล่ง จึงกำหนดไว้ในแผนชีวิตชุมชนให้มีการจัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพชุมชนบ้านเทพประทานขึ้น โดยใช้งบประมาณจากโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ปี 2549 โดยศูนย์นี้ได้ดำเนินการให้มีการจัดฝึกอบรมและจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยความร่วมมือของศูนย์ฝึกวิชาชีพจังหวัดนครนายก วิทยาลัยการอาชีพนครนายก ดังนี้

- กลุ่มสานตะกร้าทางมะพร้าว
- กลุ่มผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลัก
- กลุ่มผลิตภัณฑ์ดอกไม้จันและพวงหรีด

และของที่ระลึกงานศพ

- กลุ่มนวดแผนไทย
- กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า

การประเมินผลโครงการพัฒนา

จากการติดตามและประเมินผลโครงการการวิจัยและพัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ของหมู่บ้านเทพประทานจังหวัดนครนายก โดยทีมงานวิจัยพบว่า

1. เกือบทุกโครงการ เมื่อผ่านเข้าสู่ปีที่สามของการดำเนินการจะมีปัญหาในเชิงการบริหารจัดการ มีสาเหตุหลักมาจากความขัดแย้งและทะเลาะกันทั้งในเรื่องส่วนตัว และการทำงาน

2. โครงการทุกโครงการยังไม่ก่อให้เกิดการต่อยอดสู่ความพอเพียงที่เป็นรูปธรรมในระดับที่

น่าพึงพอใจ เนื่องมาจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ยังขาดหลักการ หลักคิดที่ชัดเจนว่าต้องเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นที่พึงของตนเองได้ ยังไม่เข้าใจระบบและการสร้างระบบการพึ่งพาตนเอง ยังไม่เกิดสำนึกของการมีส่วนร่วม แสดงให้เห็นว่า การนำวิธีการพัฒนาชุมชนมาใช้ในการวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้ยังมีข้อบกพร่องไม่สามารถกระตุ้นให้คนในหมู่บ้านเกิดแรงบันดาลใจ มุ่งหวังผลสัมฤทธิ์ที่เป็นความปรารถนาที่จะให้หมู่บ้านของตนเองเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ โดยเฉพาะการนำเอาเทคนิคทางด้านการบริหารงานมาประยุกต์ใช้ และการประสานงานยังมีข้อบกพร่อง

ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงาน

1. การขาดผู้นำและกลุ่มแกนนำที่เข้มแข็งในหมู่บ้าน ไม่มีผู้นำทางธรรมชาติที่คนในหมู่บ้านให้ความเชื่อถือ ทำให้งานพัฒนาเป็นไปอย่างเชื่องช้า

2. ประชาชนขาดการรวมตัวกันอย่างต่อเนื่อง

3. การขาดปัจจัย “ทุนทางปัญญา” ในระบบเศรษฐกิจของชุมชน

4. นักพัฒนาไม่สามารถทำงานอย่างทุ่มเทให้กับหมู่บ้านเทพประทานอย่างเต็มที่ เนื่องจากมีปริมาณคนน้อย แต่มีงานที่อยู่ในความรับผิดชอบจำนวนมาก

ข้อเสนอแนะ

1. หมู่บ้านเทพประทานต้องสร้างระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่พึ่งพาตนเอง โดยการผนึกพลังกันอย่างเข้มข้นเพื่อจัดการชีวิตอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ การกิน การอยู่ การออม สวัสดิการ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม

2. ควรรวมกลุ่มกันผลิตของกินและของใช้ภายในหมู่บ้าน

ทดแทนการซื้อจากภายนอกให้ได้อย่างน้อยหนึ่งในสี่

3. ต้องให้ความสำคัญกับแผนแม่บทของหมู่บ้าน ข้อมูลของหมู่บ้าน และการฝึกคนให้คิดจนเกิดจิตสำนึกที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนพฤติกรรมจนสามารถแก้ปัญหาได้จากภายในของหมู่บ้านเอง

4. ควรให้ความสำคัญกับการรักษาสิ่งที่ได้สร้างไว้แล้วให้อยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคม หรือทุนทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

บรรณานุกรม

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. **วิถีชีวิตชุมชน คู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้งานชุมชนง่าย ได้ผล และสนุก**. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, 2548.

ทัศนีย์ ลักษณะนาภินชัช. **การสังคมสงเคราะห์ชุมชน : มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง**. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2545.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

สุจิน ลิมารักษ์ และสุเกสินี สุภธีระ. **คู่มือวิธีการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน**. ขอนแก่น : โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม. คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2530.

เสรี พงศ์พิศ. **เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ ถ้าใจปรารถนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลังปัญญา, 2550.

สุเทพ เขวลิต. **หลักการพัฒนาชุมชน**. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2524.

สุริยา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิติอาษา. **จากวิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วนถึงวิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม**. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.

อินทร พิษิตตานนท์ และเดชพล รุาตยารักษ์. **ชุมชนเข้มแข็ง : หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน**. วารสารเศรษฐกิจและสังคม. ปีที่ 41 ฉบับที่ 6. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.